

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ / BOOK REVIEW

Yapay Zekâ Transhümanizm Din / Kollektif (2. Baskı Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022), 231 Sayfa, ISBN: 978-625-435-142-6

Arzu BAYRAM*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Kitap Değerlendirmesi
Geliş Tarihi / Received:	20.07.2024
Kabul Tarihi / Accepted:	01.09.2024
Yayın Tarihi / Published:	2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Ekim/October
Cilt / Volume: 1 • Sayı / Issue: 4 • Sayfa / Pages:	108-111

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az üç hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği intihal raporu alınarak teyit edildi.
This article has been reviewed by at least three referees. It was confirmed by receiving a plagiarism report that the article did not contain plagiarism.

Yayın Hakkı / Copyright©

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Erzincan, Turkey. All rights reserved.

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi (Orcid Id: 0009-0006-8249-9774)

Kitap, alanında uzmanlaşmış akademisyenler tarafından yazılan kolektif bir eser olup, yapay zekâ, Transhümanizm ve dinin birbirleriyle olan etkileri ve ilişkileri incelenirken özellikle Transhümanizmin, insanoğluna kendi sınırlarını aşmak için verdiği vaatleri yerine getirmek için kullandığı yapay zeka destekli teknolojilerin faydaları ve zararları ele alınarak insanoğlunun geleceğini inşa etmede gerek dini, kültürel, sosyal ve etik birçok problemlerin oluşacağına dikkat çekilip konu objektif bir tutum sergilenerek ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Kitap kolektif bir eser mahiyeti taşımasına rağmen anlatımındaki insicam, okuyucuya geniş bir bakış açısı, konular arasında bağlantı ve yorum yapabilmeye olanağı sağlamıştır. Öncelikli olarak bu konularda araştırma yapan ve ilgi duyan herkese derinlemesine ve zengin bir bilgi kaynağı olma özelliği taşıdığı için kesinlikle okunacaklar listesine ekleyeceğimiz bir kitaptır.

Günümüz dünyasında sadece bilgisayar bilimleri ile sınırlı kalmayıp matematik, psikoloji, sosyal bilimler, genetik, nörobilim, biyoteknoloji ve felsefe bilimlerinin ilgi odağı olup, en çok adından söz ettiren yapay zekâ teknolojisi, bilgiyi üretme, anlama ve işleyebilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Kitapta yapay zekanın gelişim süreçlerine değinilirken insan zekâsı ile yapay zekanın işleyişi karşılaştırılıp ayrıca geleneksel bilgisayar programlarından da farklı bir işleyişe sahip oldukları için olumlu ve olumsuz yönlerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yapay zekanın geçirmiş olduğu bu gelişim süreçlerine değinilirken belirli yöntemlerin kullanıldığına, örneğin YSA (yapay sinir ağları) Derin öğrenme, Bulanık Önermeler Mantığı, Zeki Etmen gibi gelişmiş sistemlerin ve zekâ üreten algoritmaların geliştirilmesiyle insanımsı robotların hayatımıza girmesine ve gündem olmasına kapı araladığına dair açıklamalarda bulunulmuştur.

Kitapta yapay zekâ ve bilişsel sistemlere çok ciddi bütçeler ayrılarak küresel harcamaların yapıldığına ve her geçen gün bu konuda akademik çalışmaların yapıldığına dair bilgiler verilirken, insanoğlu kendi geleceğine yön veren bu teknolojileri katalizör olarak hayatına konumlandığına dair tespitlerde bulunulmuştur. Yapay zekanın insan hayatında bu derece aktif bir rol üstlenmesi bir yünden tedirginlikleri ve korkuları hissettiren diğer taraftan insanın hayatını kolaylaştırması, hayat konforunu ve kalitesini artırması, ümitlerini ve hayallerine bir adım daha yaklaştırılması sebebiyle hayatın her alanına dahil edebileceğimiz vazgeçilmezlerimiz arasında ilk sıralarda yerini almaktadır. Bu bölümde ayrıca yapay zekanın sağlık, bankacılık, tarım, imalat ve sigortacılık sektörlerine olan etkilerine değinilirken olumsuz yönlerinden ziyade olumlu yönlerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Yapay zekâ teknolojilerinin insanoğluna sunmuş olduğu avantajlar doğal olarak yaşam kalitesinin yükselmesi, işlerin daha az zamanda daha iyi sonuçlar elde edilebilmesine karşın beraberinde birçok olumsuzluğu da getireceği de tartışılmaz bir gerçektir. Bu tür olumsuzluklar her sektör için başlı başına riskler barındırmaktadır.

Örneğin Sanayi Devrimi döneminde insan ve hayvan gücüne dayalı üretimden makine gücüne endeksli bir üretim şekline geçildiğinde, toplumda olumlu birçok etkinin yanında negatif etkiler de yaşanmıştır. Önceleri tamamen insan gücü odaklı bir üretim söz konusuysen verilerin makinelere yüklenmesiyle daha seri ve hatasız üretimler gerçekleşerek insanın yapacağı iş, makinalara devredilmiştir. Böylelikle insanımsı makineler sayesinde daha az iş gücüyle daha çok üretim sağlanmıştır. Bu durumda işçi sınıfı işsizlik gibi bir problemle de yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Aynı senaryoyu yapay zekâ teknolojilerinin kullanıldığı hangi alana uygularsak uygulayalım yine aynı sonuçları alacağımız kaçınılmaz bir gerçek olacaktır. Örneğin bir tercümanın, bir vaizin, bir danışmanın veya öğretmenin bunun gibi bir sürü unvanlarda çalışan meslek sahibi insanların görevlerinin, yapay zekâ sistemleriyle desteklenmiş programlar sayesinde robotların yardımıyla yapılması muhtemel gözükecektir. Sanayi Devrimi döneminde vasıfsız bir işçi ordusuyla karşı karşıya kalınırken, günümüz dünyasında dijitalleşmenin her alana belirli ölçülerde nüfuz etmesiyle, belirli

unvanlara sahip çalışanların meslekleri de bu durumdan etkilenmektedir. Bu gelişme, daha vasıflı bir işsizler ordusunun oluşmasına yol açarak, insanoğlunun karşılaşacağı önemli tehditlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Yapay zekanın hayata dahil edilmesiyle birkaç riski daha belirtmek yerinde olacaktır. Kötü amaçlı sistemlerin yüklenmesiyle siber saldırıların gerçekleşmesi, bilgi güvenliğinin azalması, kişisel tüm bilgilerin dosyalanması ile bireyin özelinin ortadan kalkması bir güvenlik sorununun oluşmasına zemin hazırlanmasına ve kötü amaçlı kullanıcılar tarafından yönetildiği zaman çok büyük tehditlere maruz kalınacağı da aşikardır. Yapay zekâ teknolojilerinin nörobilim açısından, özellikle de veri madenciliğine yönelik kullanılan yöntemlerle insan beyninin fonksiyonel özelliklerinin aktarmasıyla din psikolojisi alanında neler yapılacağına dair kitapta bilgiler verilmiştir. Ayrıca yapay zekanın toplum ve din boyutuna etkileri, psikososyal açıdan robot ve makinelerin insan faaliyetlerini yerine getirmesi durumunda olası sosyal problemler hakkında kestirimler yapılmıştır. İletişim teknolojilerinde yaşanan bu göz kamaştırıcı yeniliklerin karşısında din olgusu, dinin dijital ortama aktarılması ile daha önceden geleneksel dinlerde görülmeyen radikal değişimlere sebep olarak medyatik din diyebileceğimiz farklı boyutlara taşınmıştır. Bunun sonucunda yeni bir dindarlık bilincinin oluşmasına, akabinde ritüellerinin de dijital ortama taşınmasıyla beraber farklı bir dini dijital kültürün oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Dinin dijitalleşmesi, örneğin matbu metinlerin kolayca ulaşılabilirliği, tercüme ve tefsir faaliyetlerinin kısa sürede yapılabilmesi, sanal eğitimler ve fetva sunucular sayesinde alınan hizmetler, mobil kabinler vb. sanal alemde insan hayatına girmesiyle tebliğ ve irşat faaliyetleri açısından elbette ki faydalı olacaktır. Lakin, dinin dijitalleşmesi beraberinde mahremiyet algısının zedelenmesine, sınır ihlallerinin olmasına, dini değerlerde görülen yozlaşmalar sebebiyle kutsalın tahribi ve değersizleştirilmesine, etik kurallarının ihlaline, dini bilgide yaşanacak dezenformasyonlara maruz kalınacağı kuşkusuz bir gerçektir. Ayrıca kitle iletişim araçları vasıtasıyla kötü amaçlı kullanıcılar tarafından yapılan dini propaganda, teşkilatlanma ve manipülasyonlara karşı ciddi önlemler ve denetimler yapılmadığı takdirde insanoğlu için büyük tehditler oluşturacaktır.

Kitapta, yapay zekâ donanımlı humanoidlerin görünürlüğünün her geçen gün artmasıyla insanoğlunun geleceği için bir tehdit olarak algılanması gerektiğine dair ifadelerin gayet yerinde bir tespit olduğunu söylemeden geçemeyiz. Türkiye'nin ilk robot oyuncusu olan Aypera'nın kendini bir robot olarak değil de dijital bir insan olarak ifade etmesi ve gerçekliğin sadece fiziksel olmadığını, sanal bir gerçekliğin de olabileceğini iddia etmesi örneği bize, teknolojik gelişmelerde gelinecek noktada endişe boyutunun küçümsenemeyecek ölçüde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Cyborg Çağında yaşanan bu gelişmelerin ışığında, yapay zekâ algoritmalarıyla donatılmış dronelar, sanatsal yeteneklere sahip ressam veya oyuncu robotlar ve insani mimiklere sahip olmamasına rağmen insan gibi davranabilen sosyal robotlar gibi sibernetik varlıklar, insan hayatının her alanında yer edinmekte ve geleceğin dünyasında aktif bir rol oynamaya hazırlanmaktadır. İnsanoğlu istese de istemese de geleceğin dünyasını şekillendireceklerdir. Her ne kadar şimdilik kontrol mekanizması insanın elindeymiş gibi gözükse de ileride mükemmel algoritmalarla donatılmış yapay zekâ destekli bu cyborgların kontrolü ele geçirmesi, kendi kendini güncelleyerek karar verme mekanizmalarını oluşturmaları halinde robotların insanlara zamani geldiğinde hükmedebilmelerinin ve kontrolü insanoğlunun elinden almayacakları da büyük bir endişe ile merak edilenler arasındadır.

"Kitapta yapay zekâ ile ruhun menşei problemlerine ilişkin değerlendirmeler yapılırken, ruha dair birçok tanım sunulmuştur. Bu tanımlardan en dikkat çekici olanları ise "ruh, beyindir" ve "ruh, beynin düşündüğü her şeydir. Ayrı bir varlık değildir, işlevdir" ifadeleridir. Bu iki tanıma değerlendirecek olursak şayet dijital bir insan kimliği taşıyan bir robot, yapay zekâ teknolojileri sayesinde yüklenen algoritmaların etkisiyle insana dair hangi fonksiyonel özellikler bu mekanik- insan türü varlıklarda kendini gösterecektir. Örneğin

insan beyninin kriyojenik bir yöntemle bir robota veya bilgisayara aktarılmasıyla insan bilinci ve karakteristik özellikleri de aynen aktarılabilir mi? Aktarılabilir ise de ne kadar aktarılabilir? Robotlar duygusallaşabilir mi? Yeri geldiğinde insana ait zihinsel ve içsel dünyamızda yaşadığımız her türlü farkındalıklarımız bir robot tarafından da hissedilebilir mi veya insan fitratı gereği inanma içgüdüsüne sahipken insan bilincinin yapay zekâ teknoloji yöntemleri sayesinde aktarıldığı vakit insan fitratına ait özellikler de aktarılabilir mi? Robotlar da dindar olabilir mi? Robotlar tıpkı insanlar gibi belirli bir iradeye sahip olabilecekler mi? Kendi kendine karar verebilen bir mekanizmaya sahip olmaları durumunda, bu robotların gerçekleştirdikleri eylemlerin sorumluluğunun kime ait olacağı ve bu robotların herhangi bir yaptırıma tabi tutulup tutulamayacağı sorusu gündeme gelmektedir? Sosyal hak ve hukuklara sahip olabilecekler mi? Olabilecekse ne tür şartlara göre ayarlanacağı ve bunun gibi sayısız soru işaretleri daima kalacaktır. Bilindiği üzere beyin karar veren, düşünen, vücudun bütün fonksiyonel özelliklerini yöneten bir organ olup, durağan bir özelliğe sahip olmayan, sürekli kendini yenileyebilen özelliktedir. Öte yandan bilgisayara aktarılan bilgiler sabittir, yeni bilgi yüklemeleri yapılmadığı takdirde artmaz veya eksilmez. İnsan beyni ise yaşadığı öznel deneyimler sonucunda bilinci dışarıdan gelen uyaranlara karşı daima açık olup zihinsel işlevleri içsel dünyasından etkilenmektedir. Bu önermeden yola çıkabiliriz ki siberetik harikası insanımsı makineler belki görünüşte insanımsı bir izlenim verseler de hiçbir zaman gerçek bir insan gibi olmayacaklardır. Ayrıca insan hayatını güzelleştirmek, kalitesini artırmak için tasarlanan bu insanımsı varlıklar artık hayatın her alanına dahil oldukları zaman etik, dini, varoluşsal, sosyal ve kültürel problemleri de beraberinde getirecekleri tartışılmaz bir gerçek olacaktır.

Kitabın son bölümünde ise Transhümanizm kavramının tanımına yer verilerek, Transhümanizmin özelde Hristiyanlıktan, genelde ise diğer tüm dinlerden etkilenen bir ideoloji olduğuna vurgu yapılarak geleneksel dinlere karşı bir başkaldırı ve meydan okuma şeklinde nitelendirilmiştir. Transhümanizmin özünde olan insanı süper bir biyotik varlığa dönüştürme hayali, aslında insanı ruhsuz bir varlık olmaya mahkûm eden bir felsefedir. İnsanı yaratıldığı andan itibaren eksik ve kusurlu sayan bir zihniyetin, bu durumu yapay zekâ teknolojileriyle güçlendirirerek bu kusurları düzeltme ve mükemmelleştirme yetkisini insana vermiştir. Diğer bir tabirle kendine Tanrı rolünü bitmiştir. İnsanı insan yapan en önemli özelliği olan ruhu kabul etmeyen bu düşünce, aslında kısmi bir bilinçle tekno bir insan yaratmanın peşindedir. Ahseni takvim üzerine yaratılan insan böylece kendine verilen kutsal değeri basit indirgemiş bir makine olarak değerlendirmiştir.

Teknolojinin bu baş döndüren gelişmeleri karşısında Transhümanizmin insanoğluna altın tepside sunduğu bu vaatleri, ne kadar cazip gelse de bu düşüncenin hala bir ütopya mı yoksa hakikaten bir distopya mı olduğu netleşmemektedir. İnsan ruh-beden birlikteliğiyle ancak belirli bir değer taşır ve mutlu olur. Transhümanizm hedeflerine ulaşsa dahi bu insanoğlunun her kesimine hitap etmeyecektir. Unutmamalıyız ki belirli bir ekonomik güce sahip olan ülkeler veya şahıslar bu teknolojinin nimetlerinden faydalanırken bu durum zayıf ülkeler ve şahıslar için geçerli olmayacaktır. Kısacası teknoloji imkanlarından faydalanabilenler ile bu imkanlardan yararlanmayanlar arasında büyük uçurumların oluşmasına sebep olacaktır. Yani toplum tabakalara ve sınıflara ayrılma gibi bir durumla karşı karşıya gelecektir. Bu düşünce sistemi her zaman elit ve varlıklı bir kesime hitap etmekten öteye geçmeyecektir. Yapay zekâyı Transhümanizm ve din bağlamında değerlendirecek olursak Transhümanizm düşüncesinin, vaatlerinin ve hedeflerinin gerçekleşmesi için yapay zekâ birebir hizmet etmekte ve en büyük görevi üstlenmektedir. Yapay zekanın dinin ve insanlığın geleceğinin şekillenmesine etkisi dikkate alındığında, faydalarının yanında, birçok soru işaretlerini de beraber getireceği olumsuzlukları da kesindir. Geleceğin dünyasının inşasında en aktif rolü üstlenin yapay zekâ, ancak doğru ve bilinçli bir şekilde kullanıldığında yeni kapılar açacaktır.